

Gyökerek

(Részlet)

Atyim a sötét szobában ül és gondolkodik. Annyira belemélyedt gondolataiba, hogy a csonkig égett cigaretta megsüti a száját.

Anyja sokszor mesélte, hogy is történt, mikor egyszer apjának vitte a vascsorát. Elindult a hidacskán a part felé, de hirtelen olyan derékszaggatást érzett, hogy majd belefordult a Moravába.

Lukának odakiáltottam: „állítsd meg a malmot!” Luka csak bámult mozdulatlanul, én meg kínlódva vánszorogtam az ajtóig; végül is Luka észbekapott, pokrócot terített alá, majd egy zsák búzát öntött a garatba. De még mielőtt a búzából liszt lett, te fiacskám már a takaróra pottyantál. Halkan nyöszörögni kezdted, mint egy fiatal kis állat, én meg, mintha minden erőm elszállt, beléd ömlött volna, feléd fordultam, te béka te! Nem láttalak jól a sötétben, odakiáltottam hát Lukának:

„Vidd ki a holdvilágra és nézd meg, fiú-e vagy lány?”

Jött is Luka nagysebesen, elvágta a köldökszínort, felkapott téged és kivitt a pítvarba, a langyos holdfénybe, onnan kiáltott:

„Fiú!”

Nagyon boldog voltam hát, hogy megjött az örökös, csak azt kívántam, olyan légy, mint Vaszilije.

Atyim mindig szégyelte magát valahányszor Vaszilijét emlegette az anyja. Mikor férje halálhírét hozták, nem akarta elhinni. Kiment a Morava partjára, leült egy nyárfa alá és négy nap négy éjjel várta vissza. Később megmutatta neki és öccsének Vaszilije jatajánját, Vaszilijeét, aki nem tért vissza többé.

„Ha visszajön, minden örököse nevét evvel fogja az asztalba és a küszöbbe vésni. Ha visszajön, hallgatni fog, én meg szolgálok neki. Vaszilije hallgatása mélyebb a kútnál, a Moravánál és a végtelen tengernél. Néha énekel, utódait hívja énekével, utódait, kiknek emlékére somfát ültetett és három gyertyácskát gyújtott halottak napján.”

Atyim kiskorában apja fezt viselte, bár szégyelte a többi gyerek előtt; később öccse, kapta a fezt. Atyim pedig báránybőr subarát kapott.

Az anya úgy halt meg, hogy halálában is fejét Vaszilije jatajánjához szorította. Haláláig gyászolta férjét és fiainak meghagyta, hogy a jataját őrizni kell addig, amíg újra férfikéz gyújtja meg a házban a szlavagyertyát és férfikéz szegi meg a sajáttermésű kenyeret.

Gyorgye, a fia nehezen jött a világra. A bábaasszonyt messze Kragujevácból hozatták a szüléshez és napi fizetségként egy egész dénár járt neki. Atyimot Palánkán érte az üzenet, hogy azonnal sieszen haza, örököse született. Amikor nagy-sietve hazaért, anyja így fogadta:

„A gyerek nagyon hitványka, bizony feleséged gyenge fajta, tőle hiába várod, hogy utódokkal népesítse be házadat, hisz megszakadt már az elsőnél. Neked pedig egész csapatra való fiú kell! Hármat biztosan elvisz a háború. Mi szerb asszonyok, tudjuk minden idők óta, hogy családunkat megtizedeli a háború, a török! Végülis csak egy marad, de addigra már ki is alszik a vérünk”.

Luka apa varkocsa és szemöldöke olyan fehér volt, mint a derce. Azon a reggelen egy teli tarisznya halat hozott és így szólt:

„Isten áldása legyen rajtad, Atyim”, majd hozzátette: „A nők csak arra valók, hogy szüljenek! Engem is egy nő hagyott a fűzfagyökerek tövében. Tudod, ahhoz gyenge a kezük, hogy bokán ragadjanak és a folyóba dobjanak bennünket! Ezt csak mi, férfiak bírjuk! Az asszonyok legfeljebb a fűzfa alatt felejtenek, hogy ott pusztuljunk az esőben! — Ma éjjel a halak énekeltek; minden évben csak egyszer énekelnek. Virradat előtt volt a lakodalomuk és reggel úgy fehérlett a Morava vize, mintha tejfel öntötték volna le.”

Mikor Atyimnak leánygyermeké született, Luka nem hozott halat. Nem is mozdult ki a malomból, látni sem akarta unokáját. Három hétig élt csak a kislány. Atyim üzleti útjáról érkezett. Mikor lenyergelte lovát, Zsivana már elsírta magát.

„Valami baj van a háznál?” kérdezte a férfi.

„Elvette tőlünk az isten”, felelte Zsivana.

Atyim visszavonult a karámba, ráborult az egyik állatra és úgy zokogott. — A halotti torra mégis előkerült Luka egy tarisznya hitvány kis hallal. Fia ezért nagyon megharagudott rá.

„Merre is széledt a menekülő tábor, mely kívájt nyárfában kelt át a folyón? Meztlábos asszonyok gázolják az őszi sárat és görnyedeznek a hátukra kötött síró gyerekek súlya alatt. A fekete dolmányos férfiak átkozzák a szenteket, bunkósbottal ütlik a girhes jószágot. A juhok lesóványodtak, az eső pedig zuhog, vigasztalanul, éjjel-nappal, megöntözi az emberek verejtékét, a füstösen pislogó tűzhelyeket, az álmosan hunyorgató szemeket és az átkozódásokat”.

Ilyeneket olvasott Vukasin egy este és azt állította, hogy Luka, a nagyapa ebben az időben született.

Atyim új cigarettára gyújtott és az ablak felé nézett. Majd kihajolt a sötét, esőszagú éjszakába. Nem messze sárgás fényfolt világított; ott, ahol az a fényfolt van, ma virrasztanak. Az ő unokáját várják. Atyim úgy érezte, a szíve üszkös seb; seb, ami fáj.

Ilyen esőtől terhes, nyugtalan éjszakákon, az esőcseppek oly hegyesek, mint a zabszemek. Áttudják törni a sötétséget és összezúzódnak a földön.

Valamikor nyugtalan volt ilyen éjszakákon, nem jött álom a szemére, nőket kívánt, formás, telt nőket, akik megnyugtatták és álomba ringatják. Most is nyugtalan. Irtózik feleségétől, a lapos, körtemellű, kiszikkadt asszonytól, ő a telt idomokat szereti. Szinte fölsíkitott örömeiben, mikor meglátta Szimkát, kinek duzzadt melle olyan, mint a görögdinnye. Szégyen ide, szégyen oda — irigyelte a fiát, Gyorgyot. Megvetette Gyorgyot, amiért olyan gyöngé szinte nem is férfi már, és kevéske erejét is szétszórja. Öreg nagynénjével bújik össze a padláson. A csorbafogú özvegyasszony férjét Knyáz Milos legényei ölték meg, mert lószerszámot lopott. A vén bősorkány mérgezte meg az ifjú Gyorgye vérért és akkor sem hagyta békén, mikor már megnősült! Három nappal a lakodalom után is rajtakapta őket a padláson, neki is ugrott akkor Gyorgyének, de az megszökött!

Atyim nagyon sajnálta Szimkát akkoriban. Fürkészőn pillantott reggelenként a fiatalasszony szemébe, meglátja-e benne az éjszakai szerelem nyomát, de csak álmatlanság homályosította el a szép szemeket. Estéknél ő kísérte a szobájába... nagyon, nagyon kívánta a menyét... Ő, az apósa. Szégyen, gyalázat; de így volt. Atyim megborzongott, kemény öklét belevágta az ablakba. Szimka szobájában sápadtan világított a méces. Fűszeres szél szüremkedett be az ablak résén.

„Mi újság?”, faggatta Gyorgyot, mikor hazajött Belgrádból.

„Semmi”, felelte Gyorgye.

„Akkor térj vissza Szimka ágyába”.

Atyim végigvágta magát a heverőn. Sehogysé fért a fejébe, hogy családjában harminc éve egyetlen gyermek sem született. Kié lesz vajjon az újszülött?! Az, akit Vukasin felesége szül Belgrádban, nem az övé. Ez sem az övé! Úgy érzi, recseg-ropog a háztető a feje fölött. Pedig csönd van. A fekete kémény legurul a cseréprakásról, előnti az eső. Fekete víz csorog belőle, reggelre fekete pocsolya önt el mindent!

„Eladhatjátok a birtokot, szétszórhatok mindent, még a lovakat is eladhatjátok, ha kell, de az én Vaszilijem házát ne bántásatok! Addig álljon, míg magától összeomlik. Átkozott légy, Atyim, ha másképpen cselekszel!”

És a halála után... és a halála után miért, miért is költözött be mégis ebbe a farkasverembe? Valaha még büszke is volt, büszkélkedett Vaszilije házával.

Vele hasonlította össze új alapincézett házát, melyet már maga szerzett. Eldicsekedett az idegeneknek, vendégeknek, hogy itt élt Juricsics Vaszilije az előljáró, Karagyorgye csapatvezetője. Íme, csak ezt a két házat kell megnéznetek, hogy meglássátok, mennyit haladt Szerbia, egyetlen emberöltő alatt!

Indulatosan belemarkolt az ablak fkeretébe. Mintha töredezne a háztető! A padló meg inog, mint a ladik...

Vukasin mielőtt elindult, azt mesélte, hogy azon az éjszakán, mikor a kutyák a holdra ugatnak, alszik a szél. Elpihen a nyárfaerdőkben és melegszik a holdvilágnál. A Morava habjai úgy ficáncolnak, mint fiatal csikók a homokon.

... Atyim a vízimalomban egy dercészsák tetején rajzolgatta az első betűket. Vasárnaponként betért hozzájuk Gavriló, a szerzetes, hogy megtanítsa az ábécére meg a számtanra. Luka nem akarta elhinni, hogy olyan töméntelen sok betű van, amennyi halat neki Gavriló számára halászni kellett. Úgy vélte, hogy tanító és tanítvány összejátsszanak és jeleket találnak ki az ő megtévesztésére. Kényszerítette Atyimot, mutasson meg neki minden betűt. Luka minden betű után egy rovást tett az ajtófélfára és megszámolta őket.

Atyim is fizetett a tanítójának a mage módján. Múndíg jelentette mesterének, hogy a Moravának melyik részén áztatják az asszonyok a kendert. Évekkel később értette csak meg Atyim, hogy mire való volt ez, de elhallgatta titkukat. Gavriló keresztelte Vukasint. Akkor még fekete volt a haja és nem járt a fűzesbe, hogy kilesse a tapadó ruhájú asszonyokat.

Mikor kijöttek a kolostorból, Gavriló így szólt:

„Ezt a fiút iskoláztatod!”

„Hiszen olyan kósan jött a világra”, érveit Atyim. — „Az öreg asszonyok azt mondják, Zsivana nem éli túl a szülést”.

„A nagy gondolkodókat anyjuk nehezen hozza a világra” — válaszolt Gavriló ketteljesen. Atyim hitt neki, hitt a fiában és szerette ezt a másodikat és utolsót, jobban, mint Gyorgyét. Vukasin őhozá hasonlótt, erős volt és eszes, mindenki észrevette.

Atyim ezekben az években kezdett disznókkal kereskedni. Vagyont akart szerezni, azt akarta, hogy lovai az ő rétjén legeljenek, a háznép pedig olyan kenyeret egyen, mely az ő búzájából készült.

A parasztok nyíltan beszéltek arról, hogy Vaszilije késsel és baltával szerezte vagyonát. A törökök nyomába szegődött feleségével és mikor a nép kiűzte őket az országból, együtt fosztogattak elhagyott házakat. Az anyja azonban elhallgatta ezt fiai előtt s egyre hajtogatta:

„Mindaz, amit most élveztek, az én gazdámé. Az ő keze emelte ezeket a falakat, hogy megvédjenek a széltől, tetőt húzott, hogy ne ázzatok. Termővé tette a földeket, hogy legyen mit enni nektek és barmaitoknak. Ez a föld egészen a Moraváig erdőség volt. Ő meggyújtotta a fákat és a tuskókat csupasz két kezével tépte ki a földből. Véré t hullatta nehéz munkája közben, fejszójéről is vér csepegett mikor ezt a földet elfoglalta. Az erőseknek és dolgos kezűeknek több jutott mindenből. A gyengék és lusták pedig ezekhez szegődtek szolgának. Véres honfoglalás volt. Sokan lékelt koponyával hullottak a tuskék közé és temetetlenül heverték ott egész nyáron át, amikor az enyémtíed fogalmát tisztázták. Az én Vaszilijem nem sajnálta bőrét kockáztatni a földért. Jobb mellén hatalmas sebet kapott. Ilyen volt apátok! Férfi a javából. Gabonás zsákot lehetett a könyökére akasztani. Ti az utódai pedig gyengék vagytok, éhenkórászok és görények, akik a másét rágcsáljátok! Éhen döglénetek, ha a sors nem hoz az ő házába. Sosem láttam még ilyen népséget, amely annyit tud falni mit ti! Azt akarom, hogyha leültök az ő asztalához keresztet vessetek az ő lelkiüdvéért.” Kipirultan mondta ezt az anyja és sírvafakadt a méregetől. Gyerekeit állandóan gyötörte ezekkel az összehasonlításokkal, egészen haláláig.

Akkor már szabad volt a föld, termővé lett a talaj. De földet csak a nagypénzü kereskedők tudtak venni. Atyim sertéseivel bibelődött, majd bejárta az erdőket Belgrád és a Duna felé.

... Egyedül volt a bíbor és aranszínű fák között a futkározó szélben, a harmatozó esőcseppek között ... egyedül az erdővel a holddal és a madarakkal... Látja magát, amint egy bükkfa alatt fekszik, magába szívja a bőséges moha illatát. A hold csillogó tüzeket gyújt a fűvön. Atyim elbámul: Milyen nagy is az erdő és mégis minden öröme belefér egyetlen madár dalába! Mintha belőle szakadna ki a madár éneke — az ágak közül üdénylik a végtelen égbolt, melyre már kiültek a csillagok. Végtelen a magasság és tiszta mint az ő hite tiszta szándékában.

Azt akarja, minden úton az ő barmait tereljék, a kompok az ő gabonáját szállítsák és a kőrifák alatt új város épüljön az ő népének...

A ház, Vaszilije háza, rombadől... Semmi se maradjon belőle... a madár csak énekeljen, az ő madara az, dalában minden kívánsága benne van... Fiatal lágyhangú asszonyok, erős csipőjüek, akik alkonyatkor friss vizet hoznak a forrásból.

Atyim új cigarettára gyujtva folytatta vándorlását a bükkök és hársak, csillagok és felhők alatt, kocsmától kocsmáig vándorolt, a gazdagság, földek és kenyér után hajszolva magát, hogy önnálló legyen és megszabaduljon anyja szemrehányásaitól, Vaszilije emlékeitől. Hogy gazda legyen végre és ne jövevény; módos gazda, ne csak fia Lukának, a szolgálégénynek. Első akart lenni a faluban, Gyorgynek kiadni az apai juszt, Vukasint iskoláztatni, nagy embert nevelni belőle, hadd ismerje meg esztét és hírét egész Szerbia!

Akkoriban ismerkedett meg a jagodina-i kocsmában Bogoszávlyevics Ádámmal, aki több újságot és tudós könyvet ismert a tanítónál és szebben tudott beszélni mint az öreg szerzetes. Atyim és Ádám barátok lettek. A jövő őszön Atyim már otthon maradt. Újságokat hozatott, könyveket olvasott, beszédeket tartott a parasztoknak, szidta a tisztviselőket és lefordta a minisztereket. Lázított, igazságot és szabadságot követelt a népnek. Bíróvá választották, később képviselő lett. Öblös hangja úgy harsógott az országgyűléseken, hogy meghallotta egész Szerbia!

Összerázkódott! Mire vittem és mivé leszek ezen a gonosz éjszakán mikor idegen fattyú születik a házamban?!

Áll az ablaknál és figyeli a sárgás fényfoltot ami Szimka szobájából világít ide... Feszülten figyeli a szél zúgását a kőrifák felől. Most utolérte a büntetés. Az ő hibájából sok gyermek maradt apa nélkül. Most bűnhődnie kell...

(Ford. D. M.)

Konyovics Milán

Kocsisok (olaj)